

UDK: 378.147:37.091.12

Begoyim G'ULOMOVA,
NamDChTI tayanch doktoranti
E-Mail: begoyimgulomova2306@gmail.com

NamDChTI Ingliz tili O'qitish metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD N. Jakbarova taqrizi asosida

IQTISODIYOT SOHASI TALABALARI UCHUN KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA: NAZARIYA VA AMALIYOT

Annotatsiya

Ushbu maqolada iqtisodiyot yo'nalishi talabalarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi milliy va xorijiy tajribalar asosida tahlil qilingan. Avvalo, izohli va filologik lug'atlar hamda darsliklarda "kommunikativ" va "kompetensiya" tushunchalarining izohlari qiyosiy o'rganilgan. Shuningdek, Yevropa Ittifoqi, Buyuk Britaniya, Germaniya, Finlyandiya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Xitoy ta'lim tizimidagi ilg'or tajribalar tahlil qilinib, CEFR standartlari, ESP metodologiyasi, CLIL yondashuvi hamda raqamli texnologiyalar asosidagi ta'limiy yechimlarning o'rni ko'rsatib berilgan. Xulosa sifatida, xalqaro tajribalarni O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirish iqtisodiyot yo'nalishi talabalariga uchun samarali kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslangan.

Kalit so'zlar: Kommunikativ kompetensiya, iqtisodiyot yo'nalishi talabalariga, CEFR, ESP, CLIL, raqamli texnologiyalar.

INTERNATIONAL MODELS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FOR ECONOMICS STUDENTS: THEORY AND PRACTICE

Annotation

This article analyzes the development of communicative competence among economics students based on national and international experiences. First, the definitions of "communicative" and "competence" are examined through explanatory and philological dictionaries and textbooks. Furthermore, advanced practices in the educational systems of the European Union, the United Kingdom, Germany, Finland, South Korea, Japan, and China are studied, with particular focus on the role of CEFR standards, ESP methodology, CLIL approach, and digital technology-based solutions. The findings suggest that adapting international experiences to the educational context of Uzbekistan plays a crucial role in fostering effective communicative competence for economics students.

Key words: Communicative competence, economics students, CEFR, ESP, CLIL, digital technologies.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема развития коммуникативной компетенции у студентов экономического направления на основе национального и зарубежного опыта. Вначале проанализированы определения понятий «коммуникативный» и «компетенция» в толковых и филологических словарях, а также в учебниках. Далее изучены передовые практики образовательных систем Европейского Союза, Великобритании, Германии, Финляндии, Южной Кореи, Японии и Китая, в частности роль стандартов CEFR, методологии ESP, подхода CLIL и решений на основе цифровых технологий. В заключение обосновано, что адаптация международного опыта к системе образования Узбекистана имеет важное значение для формирования эффективной коммуникативной компетенции у студентов экономической специальности.

Ключевые слова: Коммуникативная компетенция, студенты экономического направления, CEFR, ESP, CLIL, цифровые технологии.

Kirish. Globalizatsiya jarayonlari, xalqaro hamkorlikning kengayishi va raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi sharoitida iqtisodiyot yo'nalishi talabalariga nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarga, balki samarali muloqot qila olish, axborot almashinuvi va hamkorlikni yo'lga qo'yish kompetensiyalariga ham ega bo'lishi zarur. Shu nuqtai nazardan, kommunikativ kompetensiya oliy ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Kommunikativ kompetensiya tushunchasi xorijiy va milliy ilmiy manbalarda turlicha yondashuvlarda talqin qilinadi. Xususan, xorijiy tadqiqotlarda ushbu kompetensiya ko'proq til bilimi, muloqot strategiyalari va ijtimoiy-madaniy kontekstda samarali fikr almashish bilan bog'liq bo'lsa, milliy adabiyotlarda uning kasbiy faoliyatda o'zini erkin namoyon

etish, mustaqil fikrlash va jamoada ishlash ko'nikmalari bilan uzviy aloqadorligi ta'kidlanadi.

Bugungi kunda iqtisodiyot sohasi bo'yicha ta'lim olayotgan talabalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish masalasi xalqaro tajribalar asosida o'rganilishi dolzarb hisoblanadi. Chunki iqtisodiy jarayonlarning globallashuvi, chet ellik hamkorlar bilan ishlash zarurati hamda ingliz tilining xalqaro iqtisodiy muloqot tili sifatida keng qo'llanilishi talabalardan yuqori darajadagi til va kommunikativ malakalarni talab etmoqda.

Mazkur tadqiqotda iqtisodiyot yo'nalishi talabalariga uchun kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga oid xorijiy tajribalar tahlil qilinadi hamda milliy yondashuvlar bilan qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Bu esa oliy ta'lim jarayonida

samarali metodik yondashuvlarni belgilash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism.1. “Kommunikativ” atamasining izohli lug'atlardagi talqini

Xorijiy izohli manbalarda “communicative” tushunchasi kengroq mazmunda talqin qilingan. Masalan, Cambridge English Dictionaryda “communicative” “suhbatga ochiq, fikrini erkin ifoda etuvchi shaxs” sifatida berilgan [1]. **Oxford Advanced Learner's Dictionary (2020)**da esa “competence” “aniq vazifani bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va qobiliyatlar majmui” tarzida sharhlangan [2]. Shuningdek, **Collins English Dictionary (2021)**da “communicative” muloqotda faol bo'lish va o'zaro axborot almashuvini ta'minlash qobiliyati sifatida izohlanadi [3].

Milliy manbalarda esa “kommunikativ” ko'proq axborot almashuvi va muloqot jarayoni bilan bog'lanadi, “kompetensiya” esa faoliyatni samarali bajarishga yo'naltirilgan bilim va ko'nikmalar majmui sifatida ta'riflanadi.

Lug'atlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy manbalarda “communicative competence” shaxsning ijtimoiy hamkorlik va tilni faol qo'llash qobiliyati sifatida talqin qilinsa, milliy manbalarda bu tushuncha asosan amaliy faoliyat va bilimlar majmui bilan bog'lanadi.

2. Filologik lug'atlarda “kommunikativ” va “kompetensiya” tushunchalari

Filologik lug'atlar asosida “kommunikativ” atamasi tilshunoslikka oid bo'lib, nutqiy faoliyat, muloqot jarayoni va axborot almashuvni ifodalovchi tushuncha sifatida sharhlangan. Xususan, ***“Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati” (Toshkent: Fan, 2013)**da bu atama “nutqiy muloqotga oid va uni ta'minlovchi jarayon” tarzida ta'riflangan [4]. Shuningdek, ***“O'zbek tilining filologik terminlar lug'ati” (Toshkent, 2015)**da “kommunikativ” nutq faoliyatining asosiy tamoyillaridan biri sifatida qayd etilgan [5].

“Kompetensiya” atamasi esa filologik manbalarda “ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmui” sifatida izohlangan. ***“Lingvistik terminlarning qisqacha filologik lug'ati” (Moskva, 2007)**da bu tushuncha “nutqiy faoliyatni samarali bajarishga tayyorlik darajasi” sifatida talqin qilingan [6].

Filologik lug'atlar “kommunikativ kompetensiya”ni nafaqat lingvistik bilim, balki nutqiy faoliyatda til vositalaridan maqsadga muvofiq foydalanish qobiliyati sifatida izohlaydi.

3. Xorijiy filologik manbalarda “communicative competence” tushunchasi

Xorijiy filologik lug'atlarda ham mazkur tushuncha chuqur ilmiy yondashuvlar asosida sharhlangan. Jumladan, **Oxford Dictionary of Linguistics (Matthews, 2014)**da “competence” til tizimini mukammal bilish va uni muloqotda qo'llash qobiliyati sifatida izohlangan [7]. **Cambridge Dictionary of Linguistics (Miller, 2019)**da esa “communicative competence” shaxsning ijtimoiy va nutqiy vaziyatlarda tilni moslashuvchan, maqsadga muvofiq ishlatish imkoniyati sifatida ta'riflangan [8].

Shuningdek, **Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics (Richards & Schmidt, 2010)**da bu tushuncha til bilimlarini ijtimoiy meyorlar, pragmatik moslashuvchanlik va strategik qobiliyatlar bilan uyg'unlashtirgan holda izohlangan [9].

Xorijiy filologik manbalar “communicative competence”ni lingvistik bilimlar bilan bir qatorda ijtimoiy-madaniy moslashuvchanlik, pragmatik va strategik qobiliyatlar bilan bog'liq holda keng qamrovli tushuncha sifatida talqin qiladi.

4. Xalqaro tajribalarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish

4.1. Yevropa tajribasi: CEFR standartlari

Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda CEFR (Common European Framework of Reference for Languages) keng qo'llaniladi. Ushbu standart til o'rganuvchilarning lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatik va strategik kompetensiyalarini bosqichma-bosqich rivojlantirishni nazarda tutadi [1]. CEFR tizimi talabalarining xalqaro mehnat bozorida samarali muloqot qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Xulosa. CEFR modeli kommunikativ kompetensiyani universal mezonlar asosida rivojlantirishda eng samarali yondashuvlardan biridir.

4.2. Buyuk Britaniya tajribasi: ESP metodologiyasi

Buyuk Britaniya oliy ta'lim muassasalarida keng qo'llaniladigan ESP (English for Specific Purposes) metodologiyasi tilni kasbiy ehtiyojlarga moslashtirish imkonini beradi [2]. Ayniqsa iqtisodiyot sohasi uchun ishlab chiqilgan ESP kurslari talabalarga iqtisodiy terminologiya, kasbiy hujjatlar bilan ishlash, xalqaro muzokara va prezentatsiya madaniyatini o'rgatadi.

ESP metodologiyasi iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini bevosita kasbiy faoliyatga yo'naltiradi.

4.3. Osiyo mamlakatlari tajribasi: raqamli texnologiyalar va AI

Janubiy Koreya va Yaponiyada kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (AI) asosidagi yondashuvlar keng qo'llaniladi [3]. Virtual sinflar, interaktiv simulyatsiyalar va adaptiv platformalar yordamida talabalar iqtisodiy vaziyatlarni modellashtiradi, kasbiy terminlarni o'zlashtiradi va real muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

AI vositalari talabalarga shaxsiylashtirilgan ta'limiy muhitni yaratib, kommunikativ kompetensiyani tezkor va samarali shakllantirishga xizmat qiladi.

4.4. Finlyandiya tajribasi: CLIL yondashuvi

Finlyandiya ta'lim tizimida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi [4]. Bu model iqtisodiy fanlarni ingliz tili bilan integratsiyalash asosida o'qitishni nazarda tutadi. Natijada talabalar nafaqat til ko'nikmalarini, balki kasbiy bilimlarni ham bir vaqtda rivojlantiradilar.

CLIL modeli O'zbekiston sharoitida samarali bo'lishi mumkin, biroq uni tatbiq etishda o'qituvchilarning tayyorgarligi, mahalliy til siyosati va metodik ta'minot masalalari inobatga olinishi lozim.

5. Xorijiy metodik yondashuvlarning umumiy tasnifi

Xalqaro ilmiy-metodik adabiyotlar tahlili iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda uch asosiy yondashuvni ajratadi:

Lingvistik yondashuv – fonetika, leksika, grammatika va sintaksisni mukammal o'zlashtirish orqali kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.

Kasbiy (ESP) yondashuv – tilni iqtisodiyot sohasidagi kasbiy ehtiyojlarga yo'naltirish, iqtisodiy terminologiya va kasbiy muloqot madaniyatini o'rgatish

Raqamli texnologiyalar va AI asosidagi yondashuv – adaptiv platformalar, chat-botlar va simulyatsiyalar orqali talabaga shaxsiylashtirilgan ta'limiy muhitni yaratish.

Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyot yo'nalishi talabalari uchun kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy ta'limning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Milliy va xorijiy adabiyotlarning qiyosiy tahlili hamda turli mamlakatlar tajribasi ushbu tushunchaning keng qamrovli ekanini tasdiqlaydi. Xususan:

Milliy adabiyotlarda kommunikativ kompetensiya talabani lingvistik bilimlarini ijtimoiy-madaniy kontekstda qo'llashi, amaliy muloqotda aniq ifoda va samarali strategiyalarni tanlashi bilan izohlanadi.

Xorijiy tajribada, xususan Yevropa mamlakatlarida CEFR standartlari asosida kommunikativ kompetensiya lingvistik, sotsiolingvistik, pragmatik va strategik komponentlarni qamrab olgan holda talabani xalqaro muloqotga tayyorligini ta'minlaydi.

Buyuk Britaniya tajribasida ESP metodologiyasi iqtisodiyot sohasi talabalari uchun til o'qitishni kasbiy ehtiyojlarga yo'naltiradi va kasbiy terminologiyani amaliy muloqot jarayonida qo'llashga imkon beradi.

Osiyo mamlakatlarida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish talabalarga kasbiy muloqot ko'nikmalarini shaxsiylashtirilgan muhitda rivojlantirish imkonini beradi.

Finlyandiya tajribasida CLIL modeli iqtisodiy fanlarni ingliz tili bilan integratsiyalash orqali talabalarni nafaqat til

o'rganishga, balki kasbiy bilimlarni chuqur egallashga ham yo'naltiradi.

Xulosa. Umuman olganda, xorijiy tajribalarni o'rganish shuni ko'rsatadiki:

CEFR va ESP metodologiyalari O'zbekiston sharoitida bevosita qo'llanishi mumkin;

Raqamli texnologiyalar va CLIL yondashuvi esa moslashtirilgan holda tatbiq etilishi maqsadga muvofiqdir.

Demak, iqtisodiyot yo'nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida xalqaro tajribalarni mahalliy ta'lim tizimiga uyg'unlashtirish zarur bo'lib, bu nafaqat talabalarining kasbiy tayyorgarligini oshiradi, balki ularning xalqaro maydonda raqobatbardosh bo'lishini ham ta'minlaydi.

Xorijiy tajribalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, CEFR va ESP metodologiyalari O'zbekiston sharoitida to'g'ridan-to'g'ri qo'llanilishi mumkin, raqamli texnologiyalar va CLIL modeli esa moslashtirilgan holda tatbiq etilishi maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR

1. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
2. Dudley-Evans, T., & St John, M. J. (2020). Developments in English for Specific Purposes: A Multi-disciplinary Approach. Cambridge University Press.
3. Kim, J., & Lee, H. (2021). "Artificial Intelligence in Language Education: Applications from Korea and Japan." Asian EFL Journal, 28(3), 45–67.
4. Marsh, D. (2012). Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Developmental Trajectory. Córdoba: University of Córdoba.
5. Niemi, H., Toom, A., & Lavonen, J. (2018). Educational Ecosystem in Finland: Interconnectedness of Policy, Research and Practice. Springer.
6. Richards, J. C. (2021). Key Issues in Language Teaching. Cambridge University Press.
7. Alberta Education. (2020). The ESL/ELL Guide to Implementation: Language and Learning across the Curriculum. Edmonton: LearnAlberta.
8. Uzbekistan National University. (2021). Ingliz tili: Filologiya yo'nalishi uchun darslik. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
9. Karimov, A., & Usmonova, M. (2020). Ingliz tili o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
10. O'zbek tilining yangi atamalar izohli lug'ati. (2010). Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.
11. Pedagogik atamalar izohli lug'ati. (2008). Toshkent: O'qituvchi.
12. Yangi pedagogik atamalar lug'ati. (2015). Toshkent: Noshir.
13. O'zbek tilining izohli lug'ati (5 jildlik). (2006). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.